

DOI: <https://doi.org/10.61825/r1.2024.v502.05>

Ernest Magda*

Uniwersytet Zielonogórski

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6052-3191>

e-mail: e.magda@wns.uz.zgora.pl

Johanna Treml**

Badaczka niezależna

ORCID: <https://orcid.org/0009-0007-5658-7719>

e-mail: johanna.treml@online.de

**LOKALNA SIEĆ POMOCY I WSPARCIA DLA NIELETNICH
MATEK NA PRZYKŁADZIE SPOŁECZNOŚCI MIASTA
BOPPARD W NIEMCZECH**

A LOCAL SUPPORT AND ASSISTANCE NETWORK FOR ADOLESCENT MOTHERS IN THE COMMUNITY OF BOPPARD, GERMANY

Keywords: assistance, support, adolescent mothers.

This article delineates the institutional support framework for adolescent pregnant women and those who have given birth and are part of the local community of the town of Boppard, Germany. Through in-depth interviews with young mothers, the study outlines the diverse challenges these women face in their difficult life situations. The paper presents a framework for assistance and support for adolescent mothers which is in place in the Boppard community, highlighting the legal foundations of the system as

***Ernest Magda** – doktor nauk humanistycznych w dyscyplinie pedagogika; zainteresowania naukowe: profilaktyczno-edukacyjna działalność służb mundurowych, różne obszary resocjalizacji oraz kryminologii.

****Johanna Treml** – magister pedagogiki, specjalność pedagogika resocjalizacyjna z kryminalistyką; zainteresowania naukowe: pedagogika wczesnodziecięca i przedszkolna, muzykoterapia oraz pedagogika specjalna.

well as its functional aspects. Special emphasis is placed on the flexibility of interventions utilising all available local services and organisations.

LOKALNA SIEĆ POMOCY I WSPARCIA DLA NIELETNICH MATEK NA PRZYKŁADZIE SPOŁECZNOŚCI MIASTA BOPPARD W NIEMCZACH

Słowa kluczowe: pomoc, wsparcie, nieletnie matki.

W artykule dokonano charakterystyki instytucjonalnej pomocy dla nieletnich ciężarnych kobiet oraz tych, które urodziły dziecko i funkcjonują w społeczności lokalnej miasta Boppard w Niemczech. W biogramach młodych matek, z którymi przeprowadzono wywiady pogłębione, zarysowano różnorodność problemów z jakimi borykają się młode kobiety w trudnej dla nich sytuacji życiowej. W opracowaniu zarysowano schemat pomocy i wsparcia dla nieletnich matek, jaki funkcjonuje w społeczności miasta Boppard z uwzględnieniem aktów prawnych na których opiera się system oraz aspektów funkcjonalnych, ze szczególnym akcentem na elastyczność działań z wykorzystaniem wszelkich dostępnych środowiskowo służb i organizacji.

Fenomen macierzyństwa

Macierzyństwo nie jest jedynie fenomenem biologicznym, to jedna z najważniejszych ról społecznych pełnionych przez kobiety. W opinii osób silnie związanych z doktrynami religijnymi macierzyństwo stanowi podstawowe powołanie kobiety, jakim została obdarzona przez Boga. Zgodnie z katolicką definicją macierzyństwa, każdy człowiek może się w pełni realizować tylko przez bezinteresowny dar siebie dla drugiego człowieka i zrodzonego z miłości dziecka (Pospiszyl 1986, s. 124). Niezależnie od kręgu kulturowego dominuje przekonanie, że podstawową misją kobiety jest macierzyństwo, gdyż do tego wyznaczyła ją sama natura. Często pomijane są indywidualne aspiracje, predyspozycje czy pragnienia. Macierzyństwo bywa traktowane jako „jedyna kariera będąca kobiecym monopolem” (Reewes 1982, s. 56). Społeczny nakaz macierzyństwa od wieków przekazywany jest młodym pokoleniom w ramach socjalizacji rodzinnej. Presja jest tym silniejsza, im bardziej procesy demograficzne wykazują tendencję do zawężonej reprodukcji gatunku ludzkiego (Gawlina 2003, s. 34). Macierzyństwo może być postrzegane jako doświadczenie osobiste kobiety lub w kategorii instytucji społecznej, za sprawą funkcji, jaką pełni. Fakt bycia matką kategory-

zuje kobietę, wprowadza w jej życie elementy kontroli społecznej poprzez przepisy prawa oraz instytucje „kontroli” macierzyństwa (Rich 2000). Czasem jednak obowiązki matki przekładają się na jej dyskryminację w sferze ekonomiczno-zawodowej. Wartość kobiety oceniana bywa przez pryzmat zysków płynących z jej aktywności zawodowej. Praca na rzecz dzieci i domu jest deprecjonowana, jako nieprzynosząca wymiernych korzyści, a wręcz stanowi obciążenie dla systemu (Zych 2015, s. 79). W przypadku poglądów radykalnych feministek bycie matką to patriarchalny mit, a naturalna prokreacja i rodzina utrwalają zło, prowadząc do zawłaszczania dzieci (Thong 2002, s. 110).

W literaturze naukowej rozróżnia się rodzaje macierzyństwa. Świadome macierzyństwo to takie, które zostało przez nas zaplanowane. W świadomym macierzyństwie partnerzy kontrolują swoją płodność i sami decydują o tym, kiedy chcą zostać rodzicami (Włodarczyk 2009). Macierzyństwo samotne, które może być efektem takich czynników jak śmierć ojca, trudności w ustaleniu ojcostwa, rozwód i pozostanie dziecka przy matce czy też brak poczucia odpowiedzialności ojca za własne dziecko. Macierzyństwo późne, współcześnie coraz częściej realizowane, wynika głównie ze zmian kulturowych, gdzie sprawy prokreacji podporządkowuje się karierze zawodowej i stabilizacji socjalno-materialnej. Macierzyństwo wczesne utożsamiane jest ciężarami nastoletnich dziewcząt, przeważnie nieplanowane i w zdecydowanej mierze niechciane.

Od kobiet dojrzałych oczekuje się nie tylko macierzyństwa w sensie biologicznym, lecz głównie społecznej dojrzałości w sprawowaniu opieki nad dzieckiem i jego wychowaniem. Poza biologicznym i socjologicznym postrzeganiem macierzyństwa ma ono również wymiar psychologiczny. W psychologii tradycyjnej macierzyństwo było postrzegane w kategorii potrzeby, charakterystycznej dla większości kobiet (Czarnecka 2019). Potrzeba macierzyństwa utożsamiana bywa z instynktem macierzyńskim, który ujawnia się na pewnym etapie życia. Natomiast Karen Horney uważa, że oczekiwania społeczne wobec kobiet reprezentują patriarchalny ideał kobiecości, ograniczający udział kobiet w życiu do wąskiej sfery erotyki i macierzyństwa (Horney 2001, s. 59). Wobec kobiet precyzowane są sprzeczne wewnętrznie oczekiwania – z jednej strony ma być ona uosobieniem kobiecości, z drugiej zaś – macierzyństwo traktowane jest jako najpełniejsza realizacja tej kobiecości. Przy tym zasada odmiennych ról reprodukcyjnych często jest używana do uzasadniania wszelkich innych rzekomych różnic między kobietami a mężczyznami. Zagadnienie macierzyństwa na przestrzeni lat podlegało zmianom wzorców kulturowych, które do chwili obecnej obowiązują w zależności od kręgu kulturowego. W odniesieniu do macierzyństwa pojawiają się takie

wzory kulturowe jak: – macierzyństwo oczekiwane i akceptowane; – macierzyństwo przedwczesne – a więc kwestionowane, – macierzyństwo spóźnione (za stara, aby rodzić), – z gwałtu – niechciane, dewiacyjne; – macierzyństwo sakralne – kultowe – błogosławione (matki rodzące dzieci uznawane za bogów, instytucja kościelna jako matka swoich wyznawców), – macierzyństwo patriotyczne – Niemki rodzą tylko dla Niemców, – macierzyństwo zastępcze (surogatkowe), – medialne (celebrytki obnoszące ostentacyjnie brzuchy), – macierzyństwo urojone (mąż lub partner, a nawet zwierzę domowe traktowani jak dziecko) – symboliczne (Włodarczyk 2009). Przemiany wzorów kulturowych spowodowały społeczną akceptację samotnego macierzyństwa i fakt ten nie budzi już środowiskowego ostracyzmu wobec samotnej matki. Samotne macierzyństwo nie jest zjawiskiem jednorodnym. Samotne matki „z wyboru” to przeważnie kobiety w średnim wieku, które mogą legitymować się doświadczeniem zawodowym, są one aktywne na rynku pracy, mieszkanki miast. To także kobiety, które posiadają jedno lub dwoje dzieci. U tych kobiet samotne macierzyństwo nazywamy aktem woli, ich własnym wyborem, na który się zdecydowały. I nie chodzi tu tylko o podjęcie decyzji o posiadaniu dziecka przez kobietę stanu wolnego (urodzenie pozamałżeńskie), ale o jej świadomy wybór samotności (Makowska 2012, s. 44). Samotność nie jest w tym przypadku przejawem niezaspokojonej potrzeby, to świadomie wybrany styl życia.

Typologia samotnego macierzyństwa została opisana przez Marię Środoń, Mariolę Raclaw-Markowską i Marka Rymszę (2001, s. 102-110, 428-436). Tak zwane rodziny „z przypadku” to takie, które tworzone są zazwyczaj przez młode kobiety, z wykształceniem zasadniczym zawodowym, bez doświadczenia zawodowego i kwalifikacji o niestabilnej sytuacji ekonomicznej. Przeważnie są one mieszkankami miast, rejonów podmiejskich lub małych miasteczek i wsi. Należy tutaj dodać, iż zmiana miejsca zamieszkania powoduje zazwyczaj, zerwanie więzi ze środowiskiem lokalnym, a to dodatkowo przyczynia się do osamotnienia i marginalizacji. Sytuacja życiowa tych kobiet jest dość specyficzna: często w ich rodzinach generatywnych występowały przejawy patologii społecznych. Dziecko pojawia się jako skutek zawierania przypadkowych znajomości i podejmowania ryzykownych zachowań, a ojciec dziecka nie przejmuje odpowiedzialności za jego utrzymanie i wychowanie.

Optymalnym dla prokreacji kobiet jest wiek 26-30 lat, w miarę korzystnym 21-25 rok życia. Najmniej korzystny jest wiek poniżej 20 roku życia oraz powyżej 40 lat. Przy czym za młodociane matki uważa się kobiety, które zaszły w ciążę przed ukończeniem 18 lat (Nowok b.d.).

Zbyt młode dziewczyny nie są przystosowane do wstąpienia w rolę matki. W znaczeniu socjologicznym i psychologicznym jest to dla nich często sytuacja kryzysowa wywołana strachem przed ujawnieniem faktu ciąży przed rodzicami i otoczeniem społecznym. Również w sensie biologicznym ciąża w zbyt młodym wieku powoduje, że jej przebieg i poród obarczone są większym ryzykiem powikłań niż u kobiet dojrzałych. W większości przypadków dziewczęta nie są przygotowane do świadomego macierzyństwa, a ich rozwój emocjonalny nie pozwala na odpowiedzialne przyjęcie nowej roli.

Małoletnie rodzicielstwo nie jest społecznie akceptowane. Nastolatki, którym rodzi się dziecko, spotykają się z dezaprobatą, dyskryminacją, potępieniem. Czasem są podmiotem kpin, niechęci i ostracyzmu społecznego. Ich rodzicom przypisuje się brak kompetencji wychowawczych. [...] Często małoletnie rodzicielstwo utożsamiane jest z patologią, a nawet marginesem społecznym (Zozuła 2016, s. 3-16).

Małoletnie mamy często mają trudności w sprośaniu wymogom codziennego życia. Trudności sprawia im ustalanie i osiąganie celów, łączenie macierzyństwa z innymi obowiązkami [...] często wychowywane bez wzorców i zasad, mające poczucie osobistej krzywdy i odrzucenia (Woldan, Seweryńska 2006, s. 47-48).

Nastoletnia dziewczyna w ciąży często boryka się z trudnymi pytaniami: Czy poradzę sobie z wychowaniem dziecka? Czy powinnam je zatrzymać a może oddać do adopcji? Czy pozbyć się problemu poprzez aborcję? Często bojąc się reakcji rodziców, zostają z problemem i trudnymi myślami same. Z badań Urszuli Kempieńskiej (2010, s. 13-19) wynika, że istnieje korelacja między ciążą nastolatek a:

- utratą jednego z rodziców na skutek rozwodu lub separacji. Zmiana partnerów przez rodzica prowadziła do przyswajania sobie „zachowań randkowych”;
- brakiem silnej więzi między matką i córką, nieutrzymywanie kontaktów z ojcem;
- poczuciem osamotnienia w domu, brakiem kontaktu emocjonalnego z najbliższymi;
- niską oceną własnych szans życiowych;
- nastolatki w ciąży często były córkami nastoletnich matek;
- niestosowaniem antykoncepcji;
- wysokim poczuciem własnej atrakcyjności;
- niskim poziomem kultury seksualnej wynikającym z brakiem wychowania seksualnego.

Zdaniem Marcina Teodoryczyka (2014) nastoletnie matki nie zawsze potrafią zorientować się w procesach własnej fizjologii, co pogłębia ich strach

przed przyznaniem się rodzicom o swoim stanie. W szczególnie trudnej sytuacji znajdują się młodzi dziewczyny, które trafiają ze środowisk patologicznych do zamkniętych instytucji wychowawczych typu młodzieżowe ośrodki wychowawcze czy zakłady poprawcze będąc w ciąży. Większości tych młodych dziewcząt brakuje umiejętności związanych z właściwą opieką nad małym dzieckiem (Masalska-Szymanek 2013, nr 7, s. 26-30). Generalnie należy zgodzić się ze stanowiskiem, że „ciąża u nastoletniej dziewczyny stwarza problemy natury zdrowotnej, ekonomicznej, społecznej, emocjonalnej i pedagogicznej” (Krajewska 2014, s. 10-17). W konsekwencji może dochodzić do marginalizacji i wykluczenia młodych matek, na co wpływa szereg czynników: neuropsychologicznych, biologicznych, psychologicznych, społecznych im innych (Bidzan 2013, s. 92).

Metodologiczne aspekty diagnozy indywidualnych przypadków

Przyjęcie koncepcji badań jakościowych wynika z faktu, że podjęty temat wykracza poza to, co obiektywne i mierzalne oraz związane jest z subiektywnymi ocenami i wartościowaniem badanych zjawisk dokonywanymi przez respondentki. Podejście jakościowe pozwala na podejmowanie zagadnień złożonych treściowo i znaczeniowo, a jednocześnie zmiennych, o charakterze procesu społecznego.

W celu nawiązania dialektycznej, dwustronnej relacji i redukcji możliwości wystąpienia błędów komunikacyjnych badaczka spotykała się, co najmniej dwukrotnie z badanymi osobami. Były to spotkania w formie spaceru nad rzeką Ren w Boppard. Pierwsze spotkanie miało na celu „oswojenie” respondentek z autorką badań, wprowadzenie ich do tematyki i wytworzenie przekonania, że badania służą jedynie celom naukowym. W rezultacie stworzono warunki do pogłębionej komunikacji takie jak otwartość i gotowość do zaangażowania w proces komunikacji obu stron: badacza i badanego. Jako metodę przyjęto otwarty wywiad pogłębiony oraz elementy dialogu hermeneutycznego z zastosowaniem pytań ogólnych dotyczących badanego problemu tak, aby badanie przyjęło formę swobodnej rozmowy. Zgodnie z postulatem Earla Babbiego zadbano, żeby wywiad przyjął postać interakcji między prowadzącym a respondentem. Wywiad to rodzaj rozmowy, której prowadzący nadaje ogólny kierunek i kładzie szczególny nacisk na pewne tematy (Babbie 2004, s. 327).

Celem praktycznym badań było poznanie możliwości instytucjonalnej pomocy dla nieletnich kobiet, które są w ciąży lub urodziły już dziecko (dobór celowy) w społeczności lokalnej miasta Boppard w Niemczech. Postawiono dwa problemy badawcze. W jakim położeniu życiowym znajdowały się nieletnie matki, zanim trafiły do Ośrodka Opiekuńczo-Wychowawczego

Haus Niedersburg w Boppard? Jak zorganizowany jest system pomocy i wsparcia dla młodych matek w trudnej sytuacji życiowej w społeczności lokalnej miasta Boppard?

Sytuacja życiowa nieletnich matek na przykładzie podopiecznych placówki opiekuńczo-wychowawczej Haus Niedersburg w Boppard

W dalszej części opracowania przedstawiono biogramy 8 nieletnich matek, które zostały umieszczone w Ośrodku Opiekuńczo-Wychowawczym Haus Niedersburg w Boppard. Wywiady przeprowadziła Johana Tremel przygotowując wcześniej warunki do wywiadów prowadzonych zgodnie z kanonami badań jakościowych. Krótka charakterystyka losów podopiecznych ośrodka to egzemplifikacja większości problemów nastoletnich matek opisanych wcześniej. Wśród nich są dwie 14-latki, pięć 15-latek i jedna dziewczyna w wieku 16 lat. Wszystkie trafiły do placówki jako ciężarne nastolatki lub krótko po porodzie. W większości pochodzą z rozbitych rodzin. Kontakt z ojcem dziecka utrzymuje pięć z nich. Dwie respondentki są sierotami, pięć w mniejszym lub większym stopniu utrzymuje kontakt z rodziną biologiczną, jedna nie utrzymuje kontaktu z najbliższymi. Dzięki krótkiej charakterystyce problemów życiowych dziewcząt można zrozumieć, w jak trudnym położeniu życiowym znalazły się respondentki. W biogramach posłużono się pseudonimami kobiet w celu zapewnienia anonimowości.

Ramona lat 15: Mieszkam w małej miejscowości w okolicy Boppard wraz z ojcem alkoholikiem. Matka zmarła 5 lat temu. Uczę się w Berufsbildende Schulen. W moim domu zawsze była agresja i przemoc fizyczna. Mój ojciec nie pracuje, ma tylko niewielką pomoc z Jobcenter w wysokości 600 Euro, które i tak w większości przepija. Nie mam kontaktu z ojcem dziecka. Na wieść o ciąży mój ojciec był wściekły, krzyczał, robił awantury i bił mnie. Przeszkadzało mu małe dziecko w domu. Stały kontakt mam na co dzień tylko z niewielką grupą koleżanek.

Wiki lat 14: Mieszkam na wsi 40 km od Boppard, uczę się w Hauptschule. Brakuje mi pełnej rodziny, ojciec porzucił mamę, gdy miałam 6 lat. Mama pracuje na 1/2 etatu jako sprzątaczką w szpitalu, lecz się psychiatrycznie. Nigdy nie miałam w niej oparcia, nie pomagała mi. Z ojcem dziecka znałam się rok, ale nie planowałam ciąży, on miał 15 lat. Był moją pierwszą miłością. Kiedy mój chłopak dowiedział się o ciąży, po niedługim czasie zaczął mnie unikać, w szkole i poza szkołą. Brakuje mi wsparcia wśród najbliższych, moja mama nie radzi sobie z tą sytuacją.

Stella lat 15: Pochodzę z rodziny konserwatywnej, mieszkam z mamą w Boppard. Po rozwodzie z tatą mama zaczęła dużo i często pić. Ja też piłam. Uczę się w gimnazjum. Żyjemy z matką z jej pensji i alimentów, które otrzymuję od ojca. On się mną nie interesuje, nawet nie mam z nim kontaktu. Ojca dziecka znałam od niespełna roku. Zналиśmy się ze szkoły. Nie kochałam go, był tylko kolegą. Gdy

powiedziałam mamie o ciąży, usłyszałam, że będę musiała sobie radzić sama. Zalałamałam się i w wieku 15 lat zaczęłam sięgać po alkohol. Z chłopakiem nie mogłam się dogadać, bardzo źle zareagował na wieść o ciąży.

Salomona lat 15: Od 8 roku życia z rodzicami mieszkam w Niemczech, przyjechaliśmy tu z Egiptu. Rodzice mnie porzucili, jak miałam 12 lat, od tego czasu mieszkam z ciocią, jest dla mnie jak matka. Mieszkałam z nią w dużym mieście 20 km od Boppard, ale jej partner mnie nie tolerował. Moje pierwsze dziecko nie było planowane, ma już 2 latka, nie wiem, kto jest jego ojcem. Drugiego dziecka też nie planowałam, ale jestem w związku z jego ojcem i mam nadzieję, że nam się wszystko ułoży i będziemy razem. Stosowaliśmy antykoncepcję, ale okazała się nieskuteczna. Ojciec dziecka powiedział, że jest niezadowolony z tej sytuacji. Najbliżsi powiedzieli, że mogą u nich mieszkać do czasu rozwiązania, a później muszę sobie znaleźć inne lokum, gdyż dwójka dzieci to już za dużo. Miałam nadzieję, że z obecnym partnerem założymy rodzinę, ale niestety się pomyliłam.

Aida lat 14: Pochodzę z RPA, od 6 lat mieszkam w Niemczech, mieszkałam w Boppard, niedaleko naszego ośrodka wychowawczo-opiekuńczego. Mój ojciec jest bardzo agresywny, bił mnie, więc uciekałam z domu. Uczę się w BBS. Nie mam żadnych pieniędzy na życie. Od dwóch lat spotykam się kolegą ze swojej szkoły. Jest on o 3 lata starszy.

– Proszę opowiedzieć mi, jaka była Pani reakcja i reakcja Pani otoczenia na informacje o Pani ciąży.

Gdy dowiedziałam się, że jestem w ciąży, bardzo się ucieszyłam. Niestety rodzina kazała ją usunąć. Myśl, że rodzina nie zaakceptowała wiadomości o ciąży, doprowadziła mnie do rozpacz i popadłam w depresję. Ojciec dziecka próbował rozmawiać ze swoimi rodzicami, ale bez skutku – również nie byli zadowoleni i powiedzieli, że jesteśmy za młodzi na dziecko. Byłam bardzo źle traktowana w domu – ojciec już wcześniej stosował przemoc wobec mnie i mamy. Po wiadomości o ciąży to się nasiliło.

Kamilla lat 16: Pochodzę z Boppard. Moi rodzice są alkoholikami, nie dają sobie rady na co dzień z najprostszymi obowiązkami. Utrzymywaliśmy się wszyscy z pomocy społecznej Jobcenter. Uczę się w Hauptschule. Zaszłam w ciążę po jednorazowym spotkaniu z nowo spotkanym kolegą. Ciąża nie była planowana, byłam pijana i stało się. Gdy dowiedziałam się o ciąży, postanowiłam nikomu o tym nie mówić. Zamknęłam się w sobie. Nagle wszystko przestało mieć dla mnie sens. Wiedziałam, co oznacza samotne macierzyństwo, mam koleżankę, która sama wychowuje dwoje dzieci. Zaczęłam się opuszczać w nauce i wagarować. Zauważyli to nauczyciele i zgłosili rodzicom, ale oni nie wykazali żadnego zainteresowania.

Marie 15 lat: Pochodzę z dużego miasta około 100 km od Boppard. Sytuacja przed zajściem w ciążę była bardzo trudna. Moi rodzice zginęli w tragicznym wypadku samochodowym, gdy miałam 4 latka. Wychowywała mnie babcia, mieszkaliśmy w małym dwupokojowym mieszkaniu, utrzymywałyśmy się z niewielkiej emerytury babci i renty rodzinnej, którą mam po śmierci rodziców. Z ojcem pierwszego dziecka nie łączy mnie nic poza wspólnym dzieckiem. Zgwałcił mnie. Nie mam z nim

kontaktu, ale płaci alimenty na dziecko. Teraz jestem w ciąży z innym chłopakiem, oczekuję bliźnięt. Poznaliśmy się przez portal randkowy, planujemy wspólne życie. Bardzo cieszyłam się na wieść o ciąży, mój chłopak też. Niestety zmarła moja babcia, która mi bardzo zawsze pomagała.

Susanne lat 15: Jestem z małej wsi z okolic Boppard. Moja mama urodziła mnie młodo i sama mnie wychowywała. Często zmieniała partnerów. Przez to nie czułam się dobrze w domu. Jestem osobą z niepełnosprawnością fizyczną. Chodzę do szkoły specjalnej. Nigdy nie miałam wsparcia ze strony matki czy innych bliskich. Nie miałam dobrego przykładu w domu. W szkole uczyłam się dobrze, bardzo lubiłam po szkole wychodzić z koleżankami i wracać późną nocą. Nie planowałam ciąży. Nie chcę mówić, jak do niej doszło, nie kocham ojca swojego dziecka, nic mnie z nim nie łączy.

– Proszę opowiedzieć mi, jaka była Pani reakcja i reakcja Pani otoczenia na informacje o Pani ciąży.

Gdy dowiedziałam się, że jestem w ciąży, byłam w szoku, bałam się strasznie. Matka zareagowała bardzo spokojnie i na początku nawet oferowała swoją pomoc. Wielokrotnie rozmawiałam ze swoją mamą, aby się zmieniła i pomogła trochę przy opiece nad wnuczką, ale nic to nie dało. Mijały miesiące, sytuacja stawała się coraz trudniejsza. Ciągłe awantury w domu nie pozwalały w spokoju wychowywać dziecka.

Analiza sytuacji diagnozowanych dziewcząt pozwala na wyprowadzenie uogólnionych wniosków. Większość respondentek pochodziła z rodzin problemowych, rozbitych, borykających się z problemami bezrobocia i uzależnienia od alkoholu. W większości z nich stosowana była przemoc fizyczna i psychiczna. Z ośmiu respondentek sześć pochodzi z rodzin rozbitych. Każda z młodych kobiet jest jeszcze uczennicą, wszystkie uczęszczają do szkół zawodowych i są na utrzymaniu rodziców lub innych opiekunów. Zamieszkiwały małe wynajęte mieszkania w biednych dzielnicach lub pochodziły z wiosek. Negatywne wzorce obserwowane w rodzinach generatywnych zostały powielone.

Lokalne instytucje pomocy i wsparcia dla małoletnich matek na przykładzie Boppard

Boppard to miasto w zachodnich Niemczech, w kraju związkowym Nadrenia-Palatynat, w powiecie Rhein-Hunsrück. Liczy około 15 000 mieszkańców. Większość osób zamieszkujących Boppard to Niemcy. Ze spisu powszechnego, który odbył się w roku 2011, wynika, że 7402 mieszkańców to są mężczyźni i 8011 to są kobiety. Z czego samotnych jest 5551 z tego mężczyzn 2975 a kobiet 2576. Pełnych rodzin jest 7451, co stanowi 48,3%. Matki

samotnie wychowujące dzieci stanowią 20% natomiast nieletnie matki to połowa tej sumy, czyli 10%. W tej kategorii matek można mówić o tendencji wzrostowej w przeciągu ostatnich 15 lat o około 50%.

W przypadku miasta Boppard i okolicznych wiosek sieć wsparcia i pomocy dla osób w trudnym położeniu życiowym, w tym dla nieletnich matek sieć pomocy i wsparcia stanowią następujące instytucje: Arbeitsagentur – Urząd Pracy, Jobcenter (Sozialhilfe) – Urząd Socjalny, Caritas Pädagogischer Institut Pomocy Rodzinie, Jugendamt Abt. Boppard, Jugendhilfe, Stiftung Bethesta – Fundacja Bethesta, Evangelische Haus Niedarsburg – Ewangelicki dom pomocy nieletnim matkom „Dom Nidesburg”.

Wiodącą instytucją o charakterze ogólnopaństwowym jest Jugendamt, czyli Urząd do Spraw Dzieci i Młodzieży funkcjonujący od początku XX wieku. Jugendamt jest jednym z największych programów pomocowych realizowanych w Niemczech. Jest to samodzielny organ samorządu terytorialnego, utworzony w celu wykonywania zadań z zakresu opieki nad młodzieżą, dziećmi, nieletnimi matkami oraz zajmuje się wspieraniem rodziców, którzy są w trudnej sytuacji. Zadania urzędów oraz sposób ich funkcjonowania są regulowane przez ustawodawstwo ogólnokrajowe, w szczególności przez Gesetz zur Neuordnung des Kinder- und Jugendhilferechts (Kinder- und Jugendhilfegesetz – KJHG. Bundesgesetzblatt Jahrgang 1990 Teil I Nr 30, ausgegeben am 28.06.1990, Seite 1163). Odpowiednie przepisy cytowanej ustawy zostały zamieszczone w księdze VIII Sozialgesetzbuch (dalej jako: SGB VIII). Konkretne podmioty realizujące pomoc publiczną dla dzieci i młodzieży (die Träger der öffentlichen Jugendhilfe) są wskazywane przez kraje związkowe w wydawanych przez nie aktach prawnych (§ 69 SGB VIII). Świadczenia gwarantowane w formie pomocy publicznej to między innymi: wspieranie przez oferowanie miejsc pracy, organizowanie prac społecznych, wspieranie ochrony dzieci i młodzieży przed zagrożeniami wywołanymi przez media, alkohol czy narkotyki (§ 11-15 SGB VIII). Znaczna część świadczeń ma na celu wspieranie wychowania w rodzinie (§ 16-21 SGB VIII) przez: organizowanie seminariów, organizowanie kursów i grup samopomocy, udzielanie porad dotyczących problemów pedagogicznych, rozwiązywania konfliktów w rodzinie, nadmiernego zadłużenia, bezrobocia, porady prawne, oferowanie możliwości spędzania czasu wolnego, wsparcie w razie odejścia, choroby lub śmierci jednego z rodziców, wsparcie w realizacji obowiązku szkolnego przez dzieci w przypadku gdy praca zawodowa rodziców wymaga stałego podróżowania wiążącego się z koniecznością częstej zmiany szkoły. Do kategorii świadczeń można zaliczyć również wsparcie samotnych matek lub też matek nieletnich w ośrodkach opieki dziennej oraz zapewnienie profesjonalnego pomocnika wychowawczego (w praktyce profesjonalny pomocnik

wychowawczy przebywa z rodziną nawet do 20 godzin tygodniowo) (§ 22-41 SGB VIII).

Kolejnym i bardzo ważnym działaniem opisywanego Urzędu jest udzielanie wsparcia dzieciom pozamałżeńskim i ich matkom. W Niemczech Urząd Stanu Cywilnego ma w obowiązku poinformować Jugendamt o urodzeniu się dziecka, którego rodzice nie pozostają w związku małżeńskim. Jugendamt powinien wówczas udzielić matce dziecka pomocy w ustaleniu ojcostwa i dochodzeniu roszczeń alimentacyjnych przeciwko ojcu dziecka (§ 52a SGB VIII). Jugendamt prowadzi rejestr, w którym wpisywane są informacje o złożonych oświadczeniach o opiece nad dzieckiem oraz o orzeczeniach sądu dotyczących władzy rodzicielskiej odnoszących się do dzieci pozamałżeńskich. Matka dziecka może żądać wydania przez Jugendamt zaświadczenia o braku wpisów w rejestrze, którym może się posługiwać wobec urzędów administracji publicznej i sądów dla wykazania, że samotnie sprawuje opiekę nad dzieckiem (§ 58a SGB VIII). W przypadkach przewidzianych w ustawie Jugendamt może pełnić funkcję opiekuna albo kuratora (Amtspflegeschafft, Amtsvormundschaft) (§ 55-56 SGB VIII). Pracownik działający jako opiekun lub kurator jest przedstawicielem ustawowym dziecka w granicach upoważnienia udzielonego mu przez Jugendamt. Powinien on utrzymywać osobisty kontakt z dzieckiem, wspierać jego wychowanie i starać się o zapewnienie dziecku odpowiedniej opieki na zasadach określonych w odpowiednich przepisach kodeksu cywilnego (§ 55 SGB VIII). Do tzw. innych zadań Jugendamt należy także współpraca z sądami, w tym w szczególności z sądami rodzinnymi (§ 50-52 SGB VIII) (Kryła-Cudna 2016). Jugendamt był pierwszym punktem kontaktowym dla wszystkich badanych młodocianych mam.

Kolejne instytucje, które włączają się w działalność na rzecz samotnie funkcjonujących małoletnich matek to:

- Arbeitsagentur – instytucja, która wspiera młodych ludzi w orientacji zawodowej i pośrednictwie pracy. Oferuje doradztwo w zakresie możliwości kształcenia, pomaga w tworzeniu dokumentów aplikacyjnych i pośredniczy w znalezieniu praktyk oraz miejsc szkoleniowych. Organizuje również warsztaty i seminaria, które pomagają młodym ludziom w rozwijaniu umiejętności potrzebnych na rynku pracy.
- Jobcenter oferuje wsparcie finansowe i pomaga w poszukiwaniu pracy. Wspiera tych, którzy otrzymują zasiłek dla bezrobotnych w integracji na rynku pracy poprzez różne programy i działania wspierające. Oferowane są również kursy i szkolenia, które pomagają w zdobyciu kwalifikacji zawodowych.
- Abteilung Potter – nowy projekt w moim mieście, ta specyficzna jed-

nostka pomocy młodzieży, która oferuje różne programy i wsparcie dla młodzieży w trudnych sytuacjach życiowych. Programy te mogą obejmować doradztwo, terapię, wsparcie edukacyjne i pomoc w znalezieniu pracy. Projekt „Magiczny świat Harry’ego Pottera” w Boppard odgrywa ważną rolę, oferując dzieciom i młodzieży kulturalne oraz społeczne możliwości edukacyjne. Dla nieletnich matek może to być szczególnie cenne, ponieważ daje im szansę na zaangażowanie się we wspierającą społeczność, jednocześnie wzmacniając ich umiejętności społeczne i pewność siebie. Poza tym takie projekty mogą również pomóc młodym matkom w codziennym życiu, dając im chwilę wytchnienia od codziennych wyzwań.

- Bethesda oferuje różnorodne usługi społeczne, w tym wsparcie dla młodzieży i młodych dorosłych w sytuacjach kryzysowych. Oferowane są programy terapeutyczne, wsparcie w zakresie zdrowia psychicznego oraz pomoc w integracji społecznej i zawodowej.
- Fundacja Bethesda-St. Martin w Boppard odgrywa kluczową rolę, oferując różnorodne projekty społeczne i wsparcie, które mogą być niezwykle pomocne dla nieletnich matek. Dzięki tym inicjatywom młode matki mają możliwość zaangażowania się we wspierającą społeczność, co pomaga im rozwijać umiejętności społeczne i budować pewność siebie.
- Evangelische Kinder- und Familienhilfe Haus Niedersburg – to instytucja, która oferuje kompleksowe wsparcie dla młodych matek i ich dzieci w postaci ofert możliwości mieszkaniowych i intensywnej opieki. Młode matki otrzymują wsparcie w zakresie opieki nad dziećmi, edukacji i rozwoju zawodowego.

Zakończenie

Każda z młodych matek, których biogramy przedstawiono wcześniej uzyskała w mieście Boppard kompleksową pomoc i wsparcie za sprawą wymiany informacji między wskazanymi instytucjami. Diagnoza potrzeb odbywała się wielotorowo w zależności od klucza kompetencyjnego danego podmiotu. Co istotne, dzięki sprawnej wymianie informacji nie dochodziło do dublowania zadań. Pracownicy działali elastycznie mimo bardzo różnych potrzeb i problemów, z jakimi borykały się małe matki. Proces wsparcia i pomocy nie kończył się w momencie usamodzielnienia, kobiety przez kolejne lata macierzyństwa mogły korzystać z różnych form wsparcia. Co istotne, sieć wsparcia działa przy minimalnej biurokratyzacji z możliwością szybkiego reagowania opartego na zaufaniu do kompetencji urzędników i pracowników.

Literatura | References

- BABBIE E. (2004), *Badania społeczne w praktyce*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- BIDZAN M. (2013), *Nastoletnie rodzicielstwo. Perspektywa psychologiczna*, Harmonia Universalis, Gdańsk.
- CZARNECKA M. (2019), Dojrzałe macierzyństwo a kształtowanie więzi emocjonalnej z dzieckiem w okresie prenatalnym, „Forum Pedagogiczne”, 9(2).
- GAWLINA Z. (2004), Macierzyństwo jako wartość w kontekście przemian społecznych, „Roczniki Socjologii Rodziny. Studia socjologiczne oraz interdyscyplinarne. Blaski i cienie życia rodzinnego”, red. Z. Tyszka, t. XV, s. 33-40, Wydawnictwo Naukowe UAM, Poznań.
- HORNEY K. (2001), *Psychologia kobiety*, tłum. J. Majewski, Wydawnictwo Rebis, Poznań.
- KEMPIŃSKA U. (2010), Cięża nastolatek jedną z przyczyn zawierania małżeństw przez młodocianych, „Problemy Opiekuńczo-Wychowawcze”, nr 6.
- KRAJEWSKA B. (2014), Nastoletnie macierzyństwo – czyli jak szkoła powinna wspierać uczennice w ciąży?, „Nowa Szkoła”, nr 3, s. 10-17.
- KRYLA-CUDNA K. (2016), Niemiecki Urząd do spraw Dzieci i Młodzieży (Jugendmat), „Prawo w działaniu sprawy cywilne”, nr 25, s. 191-205.
- MAKOWSKA M. (2012), Samotne macierzyństwo skutkiem różnych doświadczeń życiowych – dziecko w życiu samotnej matki, „Studia Sieradzana”, nr 1, s. 40-56.
- MASALSKA-SZYMANEK W. (2013), Program „Dobra Mama”, „Problemy Opiekuńczo-Wychowawcze”, nr 7, s. 26-30.
- NOWOK B. (b.d.), Młodociane matki jako problem społeczny i medyczny, <https://forumginekologiczne.pl/arttykul/mlodociane-matki-jako-problem-spoeczny-i-medyczny/2270> [data dostępu: 1.06.2024].
- POSPISZYL K. (1986), *Psychologia kobiety*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa.
- RACŁAW-MARKOWSKA M., ŚRODOŃ M., RYMSZA M. (2001), *Portrety samotnego macierzyństwa*, [w:] *Samotne macierzyństwo i polityka społeczna*, red. M. Rymsza, Instytut Spraw Publicznych, Warszawa.
- REEWES N. (1982), *Womankind. Beyond the Stereotypes*, Aldine Publishing Company, New York.

- RICH A. (2000), *Zrodzone z kobiety. Macierzyństwo jako doświadczenie i instytucja*, Wydawnictwo Sic!, Warszawa.
- TEODORCZYK M. (2014), *Dzieci, ich dzieci i popkultura*, „Problemy Opiekuńczo-Wychowawcze”, nr 3, s. 62-64.
- THONG R. P. (2002), *Myśl feministyczna. Wprowadzenie*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- WŁODARCZYK E. (2009), *Młodzież wobec macierzyństwa i jego kulturowej kreacji*, Wydawnictwo Naukowe UAM, Poznań.
- WOLDAN E., SEWERYŃSKA E. (2006), *Praca z małoletnimi matkami*, „Problemy Opiekuńczo Wychowawcze”, nr 8, s. 47-48.
- ZOZULA J. (2016), *Małoletnie rodzicielstwo wyzwanie dla polskiego ustawodawstwa*, „Problemy opiekuńczo-wychowawcze”, nr 5, s. 3-16.
- ZYCH T., DOBROWOLSKA K., SZCZYPIŃSKI O. (RED.) (2015), *Jakiej polityki rodzinnej potrzebuje Polska? Raport Instytutu Ordo Iuris*, Warszawa.